

АКЦІОНАЛЬНИЙ МОДУС АНГЛОМОВНОЇ МОРАЛЬНОЇ КАТЕГОРІЇ CONSCIENCE

Веремчук Ельдар Олександрович,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
та лінгводидактики
Запорізького національного університету
eldar.veremchuk@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2926-2090

Метою поданої праці є встановлення особливостей акціонального модусу англomовної етичної категорії CONSCIENCE у контексті теорії образ-схем. Матеріалом дослідження стала вибірка контекстів із цільовою лексемою *conscience* загальної кількістю 300 одиниць. В основі відбору матеріалу покладений квалітативний параметр, що ґрунтується на показнику МІ (mutual information score), який репрезентує фактичну близькість концептів, що вербалізуються відповідними мовними одиницями. Цей параметр оприявнює концепти, які виступають найближчими доменами аналізованої категорії на асоціативному рівні мовної свідомості.

Методи. Аналіз фактичного матеріалу здійснювався із залученням таких лінгвістичних методів, як: метод контекстуального аналізу, метод семантико-когнітивної інтерпретації, метод концептуального аналізу.

Результати. У статті висвітлюються два типи образ-схем. Перший тип представлений базовими образ-схемами, які беруть безпосередню участь у концептуалізації об'єктів та явищ навколишньої дійсності. До них належать 'being' schema, 'happening' schema, 'doing' schema, 'experiencing schema', 'having schema', 'moving' schema, 'transferring' schema. Іншим типом є синтаксичні пропозиційні схеми, які класифікуються відповідно до п'яти базисних фреймів: предметного, акціонального, посесивного, компаративного та ідентифікаційного, і беруть участь в ономасіологічних моделях побудови речень. Пропонується спосіб кореляції цих двох типів схем при застосуванні контекстуально-когнітивного аналізу. У результаті дослідження було встановлено, що акціональний модус JUSTICE має активний та пасивний аспекти. Наголошується, що образ-схеми DAMAGE, COUNTERFORCE та CHANGE є характерними як для активного, так і для пасивного аспектів акціонального модусу. Отже, категорія CONSCIENCE усвідомлюється як така, що може виконувати дії відповідно по відношенню до неї.

Висновки. Результати дослідження доводять, що аналізована категорія концептуалізується у англomовній картині світу крізь призму персоніфікації, оскільки в етичному контексті саме людина може вчиняти такі дії по відношенню до інших, які можуть бути вчинені по відношенню до неї.

Ключові слова: активний аспект, концептуалізація, образ-схема, пасивний аспект, пропозиція.

ACTION MODUS OF THE ENGLISH LANGUAGE MORAL CATEGORY CONSCIENCE

Veremchuk Eldar Oleksandrovyh,
PhD, Associate Professor at the Department
of English Philology and linguodidactics
Zaporizhzhia National University
eldar.veremchuk@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2926-2090

Purpose. The submitted paper aims to establish the features of the action modus of the English-language ethical category CONSCIENCE in the context of the theory of image-schemas. The research material was

a sample of contexts with the target lexeme *conscience* totalling 300 units. The selection of material is stipulated by the qualitative parameter based on the MI (mutual information score) indicator, which represents the actual closeness of the concepts verbalized by the corresponding language units. This parameter makes it possible to identify concepts that are the closest domains of the analyzed category at the associative level of language consciousness.

Methods. The analysis of the actual material was carried out with the involvement of the following linguistic methods: the method of contextual analysis, the method of semantic-cognitive interpretation, and the method of conceptual analysis.

Results. The article highlights two types of image schemas. The first type is represented by basic image schemas, which take a direct part in the conceptualization of objects and phenomena of the surrounding reality. This type includes 'being' schema, 'happening' schema, 'doing' schema, 'experiencing schema', 'having schema', 'moving' schema, and 'transferring' schema. Another type is syntactic propositional schemas, which are classified according to five basic frames: subject, action, possessive, comparative and identification. It is noted that schemas of this type participate in onomasiological models of sentence construction. A method of correlating these two types of schemas is proposed using contextual cognitive analysis. As a result of the research, it was established that the JUSTICE action modus has active and passive aspects. It is emphasized that the image schemas DAMAGE, COUNTERFORCE and CHANGE are characteristic of both active and passive aspects of the action modus, and therefore the category CONSCIENCE is perceived as one that can perform actions that in turn can be performed in relation to it.

Conclusions. The ethical category CONSCIENCE is conceptualized in the picture of the world through the prism of personification since in the ethical context it is a person who can perform actions that can be performed in relation to them.

Key words: active aspect, conceptualization, image schema, passive aspect, proposal.

1. Вступ. Дослідження морально-етичних категорій є одним із завдань сучасної когнітивної лінгвістики, оскільки відповідно до когнітивного постулату структурна організація мови відображає організацію людської свідомості, а отже, мовні моделі є віддзеркаленням моделей пізнання. Дослідження мовних особливостей концептуалізації етичних категорій дає змогу висвітлити їх репрезентацію у когнітивній картині світу. Дослідження параметрів концептуалізації ментальних конструктів може здійснюватися в контексті певних вимірів або модусів, зокрема ідентифікаційному, структурному та акціональному. Фокусом дослідження виступає саме акціональний модус категорії CONSCIENCE, в якому вона репрезентована відносно базової образ-схеми ACTION. Іншими словами, акціональний модус дає змогу висвітлити параметри концептуалізації досліджуваної етичної категорії в діяльнісному аспекті.

Базові положення теорії категоризації та концептуалізації дійсності репрезентовано у фундаментальних працях (Mervis & Rosch 1981; Geeraerts, 1989; Johnson 1987), теоретичних засадах дослідження обра-схем (Soares da Silva, 2003; Zhabotynska, 2020). Етичні концепти та категорії неодноразово потрапляли у фокус наукових досліджень, зокрема DIGNITY (Chaban, 2019; Dacissin, 2019), JUSTICE (Байсадан, 2009). Однак, попри це, акціональний модус англomовної лінгвоетичної категорії CONSCIENCE не є висвітлений, що, зважаючи на її важливість в етичній картині світу, і складає **актуальність** поданого дослідження.

Метою праці є встановлення особливостей акціонального модусу категорії CONSCIENCE у контексті теорії обра-схем. У відповідності з метою дослідження вбачається за необхідне реалізація таких **завдань**: 1) встановлення найбільш частотних дієслівних одиниць-колокати-вів для цільової лексеми *conscience*; 2) визначення обра-схем, які покладені в основу концептуалізації категорії CONSCIENCE; 3) висвітлення кореляції встановлених обра-схем із пропозиційними сземами; 4) характеристика співвіднесення обра-схем із базовими подієвими схемами. **Матеріалом** дослідження стала вибірка контекстів із цільовою лексемою *conscience* загальної кількістю 300 одиниць. Аналіз фактичного матеріалу здійснювався із залученням лінгвістичних методів: метод контекстуального аналізу, метод семантико-когнітивної інтерпретації, метод концептуального аналізу.

2. Результати дослідження:

2.1 Теоретичні засади дослідження концептуальних образ-схем. Акціональний модус категорії CONSCIENCE представлений її приналежністю до подієвих схем, які концептуалізують інформацію про взаємодію об'єктів навколишнього середовища. Так, зокрема, Р. Дірвен та М. Верспур виділяють сім типів подієвих схем, які беруть участь у концептуалізації буття та взаємодії об'єктів та явищ навколишньої дійсності, зокрема: the 'being' schema, the 'happening' schema, the 'doing' schema, the 'experiencing' schema, the 'having' schema, the 'moving' schema, the 'transferring' schema (Dirven, 1998). Варто зазначити, що ці схеми відображають шаблони сприйняття та структурування дійсності, і кожна з них включає ряд більш конкретних схем, наприклад the 'doing' schema може включати більш конкретні образ-схеми, такі як DAMAGE, CHANGING, тощо.

На рівні мовного синтаксису ці ономазіологічні подієві схеми корелюють із пропозиційними схемами, які типологізовані у (Zhabotynska, 2002) у межах концепції базисних фреймів (Zhabotynska, 2020). Пропозиції базисних фреймів є подієвими схемами, які моделюють подію як «щось, що відбувається в одній точці простору в певний час» (Хокінг, 2017 : 82). Отже, обидва погляди доповнюють один одного. Образ-схема the 'being schema' включає в себе пропозиційні схеми предметного, ідентифікаційного та компаративного фреймів; образ-схеми the 'happening' schema, the 'doing' schema, the 'experiencing' schema, the 'moving' schema, the 'transferring' schema – схеми акціонального фрейму; образ-схема the 'having' schema – схеми посесивного фрейму.

2.2 Акціональний модус концепт CONSCIENCE. Як засвідчує аналіз матеріалу дослідження, за своєю структурою акціональний модус концепту CONSCIENCE представлений пропозиційною схемою дії, яка включає в себе комбінацією предметного агенсу (на рівні синтаксису вираженого підметом) та його дії (вираженої присудком), спрямованої на об'єкт (синтаксичний додаток) – пацієнс. Тобто акціональний модус реалізується у синтаксичній пропозиційній суб-схемі «Агенс дії на пацієнс». Аналіз акціонального модусу здійснювався на основі даних корпусу англійської мови (iWeb) за пошуковим запитом {/ +1-3 V + conscience} та {conscience +V /1-3 }, за якими була створена вибірка колокацій із цільовою лексею + дієслово (з віддаленістю від цільової лексеми на 1-3 одиниці) та дієсловом + цільовою лексею з тим же рівнем синтаксичної віддаленості. Потім із використанням аналітично-обрахункових алгоритмів iWeb вибірка була скорочена до колокативних одиниць, які мають індекс MI (mutual information score) ≥ 5 . Цей показник засвідчує досить високий ступінь асоціативно-концептуальної близькості відібраних одиниць із аналізованою категорією.

Результати аналізу доводять, що акціональний модус категорії CONSCIENCE представлений пасивним та активним аспектами. Слід зазначити, що подані терміни не завжди співпадають із позначенням граматичної категорії стану дієслова. Мотивація назви «активний» пов'язана з тим, що в цьому аспекті аналізований концепт «залучається» до вчинення дії, будучи її виконавцем, тобто виконує синтаксичну роль підмета, тоді як в пасивному аспекті аналізована категорія виступає об'єктом дії, тобто дія виконується над нею.

Активний аспект представлено синтаксичною пропозицією «Агент діє на пацієнс», де CONSCIENCE виступає суб'єктом дії (агенсом), а на синтаксичному рівні виконує роль підмета. У цьому аспекті аналізована категорія концептуалізується відносно таких образ-схем:

- DAMAGE – вербалізована лексемами, семантика яких виражає руйнацію чи негативний (болючий) вплив. До них належать: *prick, gnaw, smite, torment*:

1) *prick*: A man unstable in all his ways, who, being **pricked** by his evil **conscience**, had fled from the face of the king of England into France;

2) *gnaw*: His **conscience** is beginning to **gnaw** at him; he even pictures that he can make reparation;

3) *smite*: Then his **conscience smote** him, an when his company went down to this river in the dark;

4) torment: **Tormented** by his **conscience**, Tom sends Hannah a small rattle that was found with Lucy on the boat.

- COUNTERFORCE – вербалізується лексемами, котрі виражають протидію, зокрема *reproach, burden, trouble*:

1) *reproach: My heart wakes; my own **conscience reproaches** me for it, and ceases not to rouse me out of my sluggishness;*

2) *burden: And it's power to say to those who are **burdened** down with guilty **consciences**, 'What can wash away your sin?;*

3) *trouble: Hamlet is, of course, **troubled by his conscience** He is plagued by distrust of the Ghost's words and Ophelias.*

- CHANGE – об'єктивується лексемою, котра позначає перехід з одного стану в інший, зокрема *awaken*. *awaken: Conscience awakened me from my amoral life, which I was used to leading for all my life.*

Пасивний аспект представлено діями, які виконуються над аналізованою категорією, яка на синтаксичному рівні виступає пацієнсом у рамках пропозиції «Агенс діє на пацієнс». Концептуалізація категорії CONSCIENCE здійснюється відносно таких образ-схем:

- DAMAGE – вербалізована лексемами, семантика яких виражає, руйнацію чи негативний (болючий) вплив. До них належать *prick, sear, gnaw, smite, shock, torment, defile, violate*:

1) *prick: I have so many memories wasting- away in boxes, it **pricks** at my **conscience** constantly;*

2) *sear: Even worse, we can **sear our conscience** and become callused by repeatedly rejecting its warnings;*

3) *gnaw: Guilt **gnawing** away at his **conscience**, coupled with the effects of the signals emanating from the radio tower, broke off...;*

4) *torment: The blood crying out from the ground **tormented** his **conscience**.*

5) *shock: Vile or depraved conduct **shocks** the public **conscience**;*

6) *smite: This is the truth and it **smites** their **conscience**, if they could have a conscience;*

7) *defile: Unbelief can revive the memories of sin, and **defile** the **conscience** with dead works, and so it can create clouds between us and God;*

8) *violate: Wood Specialties, a Pennsylvania business, contend the federal regulation **violates** their owners' **consciences**.*

- RESTORATION – вербалізована лексемами, семантика яких виражає відновлення до попереднього позитивного стану, зокрема – *salve, assuage, quiet, appease, purge, sooth, cleanse*:

1) *salve: It is a platitude for someone who did not serve to **salve** their guilty **conscience**;*

2) *assuage: It merely **assuages** your **conscience**, leading you to believe that you don't desire to sin;*

3) *quiet: He seems to have **quieted** his **conscience** and kept up his self-respect and hopes to retain the respect of others;*

4) *appease: Opponents say that it may be seen as a way to **appease** a guilty **conscience** and avoid taking more direct action;*

5) *purge: Had Rebecca been content with **purging** her own **conscience**, she alone would have met the fate she had invoked;*

6) *sooth: I think that would go a long way to **soothing** the **consciences** of those who find abortion a bit backward and barbaric;*

7) *cleanse: I wish to **cleanse** and exonerate my **conscience**.*

- COUNTERFORCE – вербалізується лексемами, котрі виражають протидію, зокрема *burden, trouble*:

1) *burden: But do not **burden** your **conscience** with the thought that you have any right as Emperor over sacred things;*

2) *trouble: It does **trouble my conscience**, but not as much as it should, I know.*

• CHANGE – об’єктивується лексемами, котрі позначають перехід з одного стану в інший, зокрема – *awaken, arouse*:

1) *awaken: To show films that make us think, **awaken our conscience**, denounce injustice and reflect the social and cultural diversity of humanity;*

2) *arouse: Was Paul Hill really surprised when his murder failed to **arouse the American conscience**?*

Виявлені образ-схеми виступають так званим категоріальним фоном, відносно якого CONSCIENCE об’єктивовано в концептуальній картині світу. Однак ці образ-схеми концептуалізовані відносно базових (первинних) образ-схем, які є безпосередньо пов’язаними із іманентними аналітичними формами мислення. Їх кореляція подана у Таблиці 1.

Таблиця 1

Образ-схеми акціонального модусу концепту CONSCIENCE

Базова образ-схема	Образ-схема	Дієслова-колокатииви
активний аспект		
‘Doing’ schema	DAMAGE	prick, gnaw, smite, torment
	COUNTERFORCE	reproach, burden, trouble
	CHANGE	awaken
пасивний аспект		
‘Happening schema	DAMAGE	prick, sear, gnaw, smite, shock, torment, defile, violate
	RESTORATION	assuage, quiet, appease, purge, sooth, cleanse
	COUNTERFORCE	Burden, trouble
	CHANGE	Awaken, arouse

3. Висновки. Варто наголосити, що образ-схеми DAMAGE (*prick, gnaw, smite, torment*), COUNTERFORCE (*burden, trouble*) та CHANGE (*awaken*) з їх відповідними вербалізаторами (зазначеними у дужках) є характерними як для активного, так і для пасивного аспектів акціонального модусу. Це засвідчує той факт, що категорія CONSCIENCE здатна виконувати ті самі дії, які можуть виконуватися і над нею. Цей висновок є опосередкованою вказівкою на те, що аналізована категорія концептуалізується у картині світу крізь призму персоніфікації, що більш детально може бути розглянуте в контексті дослідження концептуальних крос-доменних проєкцій із цільовим доменом CONSCIENCE як **перспектива подальших досліджень**. Отримані результати засвідчують, що аналізована етична категорія усвідомлюється як «людина», оскільки в етичному контексті саме людина може вчиняти такі дії по відношенню до інших, які можуть бути вчинені по відношенню до неї. Цей факт вирізняє категорію CONSCIENCE з-поміж інших етичних категорій тим, що вона безпосередньо усвідомлюється як незалежний суб’єкт, виступаючи частиною свідомості, який може «обпалювати», «жалити», «пробуджувати» тощо та одночасно бути «обпаленим», «вжаленим» чи «вкусеним». Це засвідчує антропоморфний характер моральної категорії CONSCIENCE.

Література:

1. Байсан Д.В. Метафорична концептуалізація правосуддя (на матеріалі англ. JUSTICE). *Наукові записки Острозької академії*. Острог, 2010. № 13. С. 26–32.
2. Дацишин Х.П. Вербальна репрезентація концепту «гідність» як об’єкта дії (за матеріалами українськомовного сегмента Інтернету). *Теле- та радіожурналістика*. Львів, 2019. Вип. 18. С. 147–155.
3. Хокинг С. Черные дыры и молодые вселенные. Санкт-Петербург : Амфора, 2017. 166 с.
4. Чабан В.М. Вербалізація концепту dignity в англійській мові. *Вісник Львівського університету*. Львів, 2019. Вип. 70. С. 262–271.
5. Davies M. iWeb: The 14 Billion Word Web Corpus. URL: <https://www.english-corpora.org/iweb/>.
6. Dirven R., Verspoor M. Cognitive exploration of language and linguistics. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1998. 227 p.
7. Geeraerts D. Prospects and problems of prototype theory. *Linguistics*. Berlin, 1989. P. 587–612.

8. Johnson M. *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination, and reason*. Chicago : University of Chicago Press, 1987. 233 p.
9. Mervis C. B., Rosch E. Categorization of natural objects. *Annual Review of Psychology*. Washington, 1981. P. 89–115.
10. Soares da Silva A. Image schemas and coherence of the verb category: the case of the Portuguese verb deixar / ed. by H. Cuyckens, R. Dirven, J. R. Taylor. *Cognitive approaches to lexical semantics*. Berlin : Mouton de Gruyter, 2003. P. 281–322.
11. Zhabotynska S. A. Shorts, breeches, and bloomers: plurality in blends / ed. by A. Hougaard, S. N. Lund. *The way we think. Odense working papers in language and communication*. Odense : University of Southern Denmark, 2002. P. 127–142.
12. Zhabotynska S. A. The active learner's construction-combinatory thesaurues: user-driven principles of compiling (a cognitive linguistic approach). *Cognition, communication, discourse*. Kharkiv, 2020. P. 93–107.

References:

1. Baysan, D. V. (2010). Metaforichna kontseptualizatsiya pravosuddya (na materialy ang. JUSTICE) [Metaphorical conceptualization of justice (based on the material JUSTICE)]. (Issue 13), (pp. 26–32). Ostrog: Naukovi zapiski Ostrozkoyi akademiyi. [in Ukrainian].
2. Chaban, V. M. (2019). Verbalizatsiia kontseptu dignity v anhliiskii movi [Verbalization of the concept of dignity in English]. (Issue 70), (pp. 262–271). Lviv: *Visnyk Lvivskoho universytetu* [in Ukrainian].
3. Dacissin, K. (2019). Verbalna reprezentaciya konceptu 'gidnist' yak ob'yekta diyi (za materialami ukrayinskomovnogo segmenta internetu) [Verbal representation of the concept 'dignity' as an object of action (based on the materials of the Ukrainian-speaking segment of the Internet)]. (Issue 18), (pp. 147–155). Lviv: *Tele-ta radiozhurnalistika* [in Ukrainian].
4. Davies, M. IWeb: The 14 Billion Word Web Corpus. Retrieved June 20, 2022, from <https://www.english-corpora.org/iweb/>.
5. Dirven, R. & Verspoor, M. (1987). *Cognitive exploration of language and linguistics*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
6. Geeraerts, D. (1989). Prospects and problems of prototype theory. *Linguistics* (pp. 587–612). Berlin.
7. Hoking, S. (2017). *Chernyie dyiryi i molodyie vseleennyie* [Black holes and young universes]. Sankt-Peterburg: Amfora [in Russian].
8. Johnson, M. (1987). *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination, and reason*. Chicago: University of Chicago Press.
9. Mervis, C. B. & Rosch, E. (1981). Categorization of natural objects. *Annual Review of Psychology* (pp. 89–115). Washington.
10. Soares da Silva, A. (2003). Image schemas and coherence of the verb category: the case of the Portuguese verb deixar / ed. by H. Cuyckens, R. Dirven, J. R. Taylor. *Cognitive approaches to lexical semantics* (pp. 281–322). Berlin: Mouton de Gruyter.
11. Zhabotynska S. A. (2002). Shorts, breeches, and bloomers: plurality in blends / ed. by A. Hougaard, S. N. Lund. *The way we think. Odense working papers in language and communication* (pp. 127–142). Odense: University of Southern Denmark.
12. Zhabotynska, S. A. (2020). The active learner's construction-combinatory thesaurus: user-driven principles of compiling (a cognitive linguistic approach). *Cognition, communication, discourse* (pp. 93–107). Kharkiv.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2022
The article was received 15 July 2022